

Ștefan J. Fay

Un mileniu în 51 de ani

Coperta: Ștefan J. Fay

Pe coperta I: o veche Stemă a Transilvaniei, reprodusă din
L. Hulsius, apud Maria Dogaru, *Heraldica României*

Copyright © Ștefan J. Fay, 2006

© Casa Cărții de Știință, pentru prezenta ediție

ISBN:973-686-902-4

978-973-686-902-0

Director: Mircea Trifu

Fondator: dr. T.A. Codreanu

Redactor șef: Irina Petraș

Tehnoredactare computerizată: Anca Buja

Tiparul executat la Casa Cărții de Știință

400129 Cluj-Napoca; B-dul Eroilor nr. 6-8

Tel./fax: 0264-431920

www.casacartii.ro; e-mail: editura@casacartii.ro

Ștefan J. Fay

Un mileniu în 51 de ani

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2006

*Din istoria Imperiului Habsburgic,
a Regatului Ungar și a Imperiului
Otoman, am învățat că
Transilvania este românească.*

Stefan J. Gay

*Ai o singură Patrie,
restul sunt doar Țări.*

Eugenia Luca

fica de suflet a lui Octavian Goga

*România este vatra a ceea ce am numit
VECHEA EUROPĂ,
o entitate culturală
cuprinsă între 6.500 și 500 î.e.n.,
axată pe societate matriarhală, teocratică,
pașnică, iubitoare și creatoare de artă,
care a precedat societățile indo-europenizate
patriarhale de luptători
din epoca bronzului și fierului.*

Marija Gimbutas

Profesoară la Universitatea din Los Angeles

ÎN CHIP DE PREFAȚĂ

Scrisoarea de mai jos urma să apară în presa noastră, în ianuarie 1990. La 25 ianuarie 1990, însă, Ambasadorul Franței la București a explicat că Președintele François Mitterrand a făcut o gafă diplomatică neintenționată, că nu pune chestiunea granițelor stabilite ca urmare a tratatelor internaționale și că – dânsul, Ambasadorul –, cunoscut pentru dragostea și respectul său față de România, dorește și speră să fie crezut etc.

Cu toată ușoara ambiguitate, vorbele ambasadorului au valoarea scuzei, ceea ce m-a făcut să stopez, în ultima clipă, publicarea scrisorii.

Dar, iată, timpul trece și forțe anacronice continuă agitații de rău augur pentru liniștea continentului. Față de ele, argumentele adresate în 1990 unei mari personalități ale politicii europene vor fi și azi valabile ca opoziție la atentatorii istoriei.

Ștefan J. Fay

Domnului
François Mitterrand
Președintele Republicii Franceze

24 I 1990 București

Domnule Președinte,

Vă mărturisesc că am fost profund șocat de observațiile ce ați făcut la Budapesta privind situația minorităților maghiare, deci, mai cu seamă, a celor din România. Dumneavoastră știți prea bine că opresiunea sub care a trăit minoritatea de care vorbiți a fost opresiunea sub care a trăit întregul popor român. Sensul revoluției de aici stă tocmai în înlăturarea opresiunilor de orice fel. Pe de altă parte, ați vorbit despre problema „dureroasă” a Ungariei, căreia i s-au „tăiat” două treimi (?) din fostele ei teritorii, aruncând, prin această afirmație, o privire către noi. Este de mirare că Domnia Voastră nu ați pus în cumpăna judecății faptul că ROMÂNIA s-a întregit, atât în 1918, cât și în 1944, în granițele ei FIREȘTI. Acest fapt istoric a fost înțeles de toți marii politicieni ai lumii, inclusiv ai Franței, și a fost înțeles atât după primul, cât și după al doilea război mondial. Mă întreb dacă, rămânând consecvent cu afirmațiile ce ați făcut la Budapesta, ați fi gata să socotiți, de exemplu, că Aquitania și Bretania au fost „tăiate” din trupul Angliei numai fiindcă ea le-a stăpânit cândva feudal, sau că Alsacia-Lorena a fost „tăiată” din trupul Germaniei, fiindcă a fost cândva stăpânită de Germania? Desigur că ați susține,

dimpotrivă, și pe bună dreptate, că aceste teritorii, indiferent de capriciile istoriei, au făcut și fac parte fundamental din trupul Franței. În virtutea acestei logici, permiteți-ne și nouă să afirmăm că Transilvania sau alte pământuri românești, chiar dacă au fost sau mai sunt stăpânite de alții, nu au fost „tăiate” din trupul altor țări, ci aparțin fundamental nu altora decât românilor și ROMÂNIEI.

Din păcate, nu putem înceta de a afirma unele adevăruri care de mult ar trebui să fie de notorietate generală asupra istoriei noastre, în cazul de față asupra Transilvaniei. Este un fapt că până în 1867 Transilvania nu a făcut parte niciodată din Ungaria, cu care a avut, de la Stat la Stat, relații de bună sau mai puțin bună vecinătate. Voievozii și Principii Transilvaniei, întotdeauna, au fost aleșii pământului, prin Dietele Țării, avându-și cancelaria proprie, sigiliul propriu, moneda proprie, armata proprie, legislația proprie având la temelie ceea ce se numea „obiceiul pământului”, asupra căruia nu dicta nimeni din afară, deci nici regii Ungariei.

Aceștia sunt parametrii istoriei Transilvaniei în care, începând cu secolul XIII, cete de unguri s-au infiltrat, s-au instalat, s-au rupt de destinul Ungariei și au devenit ceea ce se cunoaște sub numele de unguri ardeleni, adică oameni de dincoace de munții împădurii. Dovada cea mai peremptorie o avem în însăși alianța făcută în 1437, cunoscută sub numele de Unio trium nationum, în care ungurii, sașii și secuii din Transilvania au încheiat un tratat pentru a putea stăpâni populația românească iobăgită prin forță. Dar această uniune însăși a fost o treabă internă a Transilvaniei, necondusă nici din Ungaria, nici din vreun

Ștefan J. Fay

stat germanic, o alianță de clasă dominantă pentru supunerea unei imense populații autohtone căreia i se răpeau drepturile politice ancestrale.

Se poate vorbi, totuși, de o stăpânire a Ungariei asupra Transilvaniei. Ea a durat exact 51 de ani. În 1867, falimentarul Împărat al Austriei, bătut la Sadowa de Germania, a dat Transilvania – asupra căreia avea mandat de guvernare, și nu de stăpânire – Ungariei, ocupație care a ținut până în 1918 când marea provincie românească s-a dezlipit de Ungaria și prin proclamația de la 1 decembrie – recunoscută de Țările Aliate – s-a alipit la România. Deci, 51 de ani – odată. În 1940, prin Dictatul de la Viena al altui conducător falit, Nordul Transilvaniei a fost iarăși dat Ungariei, pentru a fi recucerit de români cu arma în mână, în 1944.

Nu vreau să intru în istoria dureroasă a Transilvaniei din acest total de 55 de ani cât s-a aflat sub stăpânire ungurească (1867-1918 și 1940-1944), în multe, foarte multe privințe asemănătoare cu anii trăiți de Franța sub ocupația hitleristă.

Domnule Președinte,

Sunt scriitor și istoric român. Familia mea se trage din Franța, unde are încă ramificații. Ramura mea a lăsat urme, de-a lungul câtorva secole, și în istoria și cultura Ungariei. Descendența în România nu este un accident, ci o consecință a istoriei Transilvaniei, iată un fel de a vă spune că, prin aceste trei tradiții, sunt în măsură să judec faptul istoric cu obiectivitatea ce o cere gândirea Europei mileniului trei. Iau istoria așa cum a fost, nu fac din ea armă de atac în nici o direcție, dar, atacat, mă sprijin pe ea pentru adevăr și dreptate. Dacă Europa ce se clădește, al

Un mileniu în 51 de ani

cărei campion, pe drept, vă socotiți a fi, are nevoie de mari idealuri de armonie și conlucrare pe toate planurile, ea nu mai poate suporta echivocul nici unei utopii.

Altminteri, cu deosebit respect, al Dumneavoastră

Ștefan J. Fay

I.

Nu vreau să mă cert cu istoricii de peste apă. De ce vor ei să se certe cu noi de câte ori apare în ziare sau cărți cuvântul România sau numai Transilvania? De ce, oare, ne obligă să luptăm pentru afirmarea unor adevăruri evidente, ca și cum n-am avea atâtea alte lucruri de făcut? Să aperi evidența implică o doză de nebunie. Nu o poți apăra în fața celui care o contestă. Pledoaria față de el este – din capul locului – inutilă. Și, totuși, atacat, ești nevoit să aperi evidența – nu față de contestatar, cât față de ascultătorii care stau cu urechile ciulite.

Este soarta sortită spiritului pașnic să fie mereu agresat. Sindrom oedipian intrat microb în creierii celor care socotesc că le este dat să îngenuncheze și să umilească stihia pe care ei înșiși o născocesc și și-o fac inamic. Când e vorba de un ins, el este liber să zică: Ești slobod, domnule, să latră la mine dacă te supără că exist și eu pe pământ. Când e însă vorba să-mi bârfești vecinul de ogradă, satul, legile și istoria prin care am trecut juliți și răniți, sunt liber să răspund răspicat.

Evident, vorbim de Transilvania. Transilvania a făcut parte din Statul Ungar exact 51 de ani – adică din 1867 și până în 1918.

I se mai poate adăuga partea de Nord a Țării noastre, din 1940 până în 1944, dată la târgul de la Viena de către politicieni care nu știau cum să facă să piardă războiul pe care-l urneau spre răsărit. E plină istoria de asemenea isteți care dau ce nu au și se izbesc apoi cu capul de zidul realităților evidente ca să audă cum sună capul lor a clopot spart!

Punând, deci, și acești 4 ani la socoteală, „mileniul” unguresc asupra Ardealului s-ar putea lăți pe hartă de la 51 la 55 de ani.

În rezumat putem spune deci:

MILENIUL UNGARIEI – DA!

MILENIUL UNGARO-TRANSILVANIEI – NU!

II.

Să urmărim schematic drumul triburilor fino-ugrice (ungare) – parcurgând întreaga Europă înainte de a se așeza definitiv în acel celebru *Campus romanorum*, adică Panonia, stăpănită înaintea lor de romani, huni, ostrogoți, lombarzi, avari – pentru a deveni leagănul istoric al Ungariei de azi.

Desigur că – în afară, firește, de istorici – puțini cunosc etapele invaziilor pe care acest popor barbar și curajos, iluminat de utopia vastelor cuceriri l-a parcurs încă de la sosirea lui pe continentul nostru sub mitologia integrată a vestitului rege hunic Attila, învins pe *Campus Mauriacus* – Câmpiile Catalaunice – în 451, când tribul hunilor dispare din istorie lăsând în urma lui amintirea cumplitului Bici al lui Dumnezeu!, preluat de unguri ca steag mitic.

În 862 sunt semnalate primele raiduri ale ceteilor ungare, le-am zice de recunoaștere, în Germania; în 880 hoardele ungare, împingându-i pe pecinegi, ocolesc Carpații și ajung la iarba bună de pășune din Panonia. În 895 invadează Bulgaria de azi, iar în 900 Bavaria, pe care o ard. Între 906 și 910 jefuiesc Sudul Germaniei; între 912 și 913 Suabia și

Franconia, unde sunt bătuți de armata bavareză. În 913 fac un raid de cercetare în Lorena pentru ca în 917 să jefuiască Alsacia și Lorena. În 918 distrug Bremenul; în 922 năvălesc în Italia, un an mai târziu îi aflăm în Puillia, iar în 924 devastează valea Ronului. După câțiva ani de relativă liniștire, în 935 năvălesc în Italia de nord și în Burgognia; în 937 pătrund până în Berry și mai aruncă un raid spre Italia. În 947 îi aflăm dinaintea burgului Ostenda. În 954 pornesc o nouă invazie în Germania și Galia, dar, în 955, Otton le zdrobește pentru totdeauna avântul într-o cumplită bătălie pe câmpul de la Lechfeld. Cetele năvălitoare, învinse și rărite, se întorc în Panonia unde, în 985, regele Ștefan – viitor sfânt – este botezat și recunoscut de papalitate Rege al Ungariei. (Jean Delorme: *Chronologie des civilisations*, Ed. PUF, 1969, Paris.)

Învinși în Apus, priverile ungarilor s-au întors spre Răsărit, către cnezatele și voievodatele Transilvaniei – denumită de ei Ardeal. Adică înspre populația românească ortodoxă, deci – pentru papalitate – schismatică – fără a se ține seama că acești schismatici erau creștini cu multe secole înainte de apariția Sfântului Ștefan. Într-aceasta, se poate urmări misiunea Sfântului Apostol Andrei în jurul Mării Negre, din relatarea istoricului Eusebiu (256-320). Însă mai era ceva în substratul gândirii Sfântului Scaun de la Roma! În conceptul catolic de religie „universală”, Papa voia să deschidă – prin Transilvania și sudul Poloniei – *un grande corridore nell Asia*, și investirea sfântului Ștefan al Ungariei era o piesă strategică a misiunii universale.

Cu unele căpetenii autohtone din Transilvania regii unguri se vor înțelege pașnic, pe câțiva îi vor „înnobila” recunoscându-le, de fapt, autoritatea cnezală, pe unii îi vor cuprinde în sistemul de alianțe feudale, de unele căpetenii locale se vor apropia prin căsătorii – *respectându-se, în toate aceste cazuri, structura politică și organizarea administrativă a Transilvaniei.*

Avem un text al lui Dan Botta, care a pus pe curat câteva realități pe care nu ar trebui să le uităm. Zice dânsul:

„Afară de întâiul său rege, Ștefan, zis «cel sfânt», toți titularii scaunului de la Pojon, de viță maghiară, sunt personalități istorice lipsite de orice relief.

Odată cu ultimul dintre ei (1301), istoria maghiară e la discreția unor regi de națiune diversă, care exercită, prin Ungaria, misiunea apostolică a luptei împotriva Semilunei. Nici unul din aceștia nu e ungar. Sunt, în genere, mari personalități, creatorii „Ungariei milenare”: Carol I de Anjou, 1308-1342 (francez); Venceslav de Boemia, 1301-1305 (boem); Otto de Bavaria, 1305-1308 (german); Ludovic de Anjou, 1342-1382 și Maria de Anjou, 1382-1395 (francezi); Carol cel Mic de Anjou, 1385-1386 (francez); Sigismund de Luxemburg, 1387-1437 (german); Albert de Habsburg 1438-1439 (german); Vladislav I Iagello, 1440-1444 (lituanian); Ladislav de Habsburg, 1444-1457 (german); Ioan Corvin, 1446-1453 (român); Matei Corvinul, 1458-1490 (român); Vladislav II Iagello, 1516-1526 (lituanian).

În 1526, anul dezastrului de la Mohaci, Ungaria dispare ca funcție de stat și devine pașalâc turcesc, pentru a trece, peste 140 de ani, în rândul provinciilor de Habsburg.

Ungaria nu se deșteaptă la viața de stat autohton decât printr-o conjunctură fericită – după înfrângerea Austriei de (către) Prusia, în 1867, la Sadova.

În tot acest timp, Transilvania a continuat să funcționeze ca stat chiar și după ce Ungaria, vecină, dispăruse pentru o lungă perioadă ca stat autonom.

III.

Să încerc a intra puțin mai adânc în ceea ce înseamnă – ca istorie și viziune – Transilvania.

Un prieten de la Cluj mi-a trimis o carte pe care – spre rușinea mea – nu o cunoșteam: Vasile Băncilă: *Semnificația Ardealului* (Ed. Clusium – 1993). M-am bucurat să-l întâlnesc între copertele cărții pe Dl. Petru Poantă, deschizând volumul cu un „Argument” și închizându-l cu un remarcabil de bine venit „Dicționar de personalități transilvănene”. Mă leagă de Dl. Poantă un sentiment de caldă recunoștință că mă îngăduise alături de dânsul într-un volum pe care – și pe acela – tot dânsul îl scosese din uitare: *Războiul pentru întregirea neamului*, al lui Mircea Vulcănescu.

Textul despre *Semnificația Ardealului* este – cum spune Dl. Poantă – un eseu. În puține pagini o carte luminată de stelele unor frumoase argumente care-mi amintesc de Pârvan, Iorga, Mircea Eliade, de un superb articol despre Ardeal al lui Dan Botta, publicat de Dolores Botta în volumul *Limite* (Ed. Crater, 1996).

Ce frumoasă este observația lui Băncilă: „Ardeal – această inimă etnică!” Sau acest paragraf: „Idea de autohtonie e valoarea dominantă a sufletu-

lui românesc. Până și străinii au înțeles, cel puțin în parte, acest lucru. De aceea, *cea mai mare grijă, de exemplu, a unguirilor a fost să zdruncine ideea acestei autohtonii românești, insinuând că românii au părăsit Ardealul*. Aveau sentimentul că aici lovesc în ceea ce formează însăși tăria noastră. Autohtonია este elementul cel mai însemnat de definire a sufletului românesc”.

Am citit cartea lui Vasile Băncilă dintr-o suflare, cum citesc tot ce întâlnesc despre Transilvania – de laudă ori de injurii.

Cartea nu este – decât prin implicație – o pledoarie, căci românul nu are a pleda pentru Țara sa în fața nici unei instanțe –, ci un text de nostalgie și iubire emoționantă pentru pământul, istoria, psihologia, cultura care iradiază din marea provincie pe care o numim Ardeal. Adică Transilvania. Descoperi cu bucurie pe istoric, pe filozof, pe profesorul din *Energia românească*, din această energie în care el însuși, Vasile Băncilă, s-a implicat ca voluntar, la 19 ani, în primul război mondial, de unde s-a întors grav rănit, erou decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”. Îl simți deplin pe gânditor expunând filozofia și etica autohtoniei. Îl simt plimbându-se prin Ardeal ca alți profeți luminați de credință în destinul nostru național. Mircea Vulcănescu compara oamenii de această luminozitate cu niște îngeri care calcă pe pământ, alături de noi. Așa-i văd și eu!

Să-mi fie iertat că, în fața unei personalități atât de luminoase, încerc să umplu câteva goluri pe care le aflu în expunerea sa.

A fi ardelean înseamnă a fi *român a toată Țara*. Așa-i prețuiesc pe toți care, alături de corifeii Ardealului, încununază și ei elanurile țării întregi. Români a toată Țara.

În *Semnificația Ardealului* este arătat rolul major al unor scriitori ai Ardealului, precum Coșbuc și Rebreanu. Dar, spre surprinderea mea, nici un cuvânt despre Octavian Goga, poetul care a urcat „calea sacră a Golgotei românești”. În Dicționarul său, Petru Poantă scrie – și pe drept – „Goga este esențial un poet profetic și un luptător pentru cauza națională. A avut un rol determinant în intrarea României în primul război mondial. Nici unul dintre scriitorii români nu s-a implicat cu aceeași ferveare în realizarea unității naționale”.

Cum să fie uitat Goga atunci când vorbim de sufletul Ardealului și de unitatea țării noastre?

Vorbind despre scriitori, Băncilă zice (p. 17) „Cel dintâi roman românesc l-a dat tot Ardealul: *Ion* al lui Liviu Rebreanu”.

Când vorbim de „cel dintâi” roman românesc, nu prea este corect să-l uităm pe Nicolae Filimon cu *Ciocoii lui vechi și noi*, oricât va rămâne el cu vremea în urma literaturii care ia, la noi în țară, un avânt extraordinar – datorită, desigur, printre alte personalități, și lui Liviu Rebreanu.

În filozofie, scrie: „Discuții și gânduri filosofice găsim mult mai spontane și mai numeroase în viața și cultura Moldovei și Munteniei și, totuși, un sistem propriu de filosofie integrală, care să fie organic românesc, nu ne-a dat decât Ardealul prin Lucian Blaga, și Oltenia, prin Rădulescu-Motru.

Dar putem oare să-i uităm pe filosofii care ne-au lăsat gânduri în sistem românesc: pe Eminescu, Vasile Conta, Hasdeu, Nae Ionescu, Constantin Noica?

Altă întrebare ce-și pune (p. 14): „Nu e profund semnificativ că dicționarele limbii române, când nu le-au făcut străinii, ni le-au făcut aproape numai ardelenii, de la dicționarul de la Buda, de la dicționarul lui Laurian și Massim și până la dicționarul „sub băciuirea ardeleanului și academicianului Sextil Pușcariu...?”

E drept și de laudă. Ce ne facem, însă, cu *Dicționarul Limbei Istorice și Poporane* – din *ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIE* a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu? Ce ne facem cu *Dicționarul Româno-German* a lui Tiktin, e drept, german stabilit la Iași? Ce ne facem cu *Dicționarul de rime* – care este mai mult decât un dicționar de rime – întocmit de Eminescu?, sau cu *Dicționarul Limbii Românești* a lui August Scriban care, prin dicționarul său, încerca să facă operă de reșezare a ortografiei românești?

Au urmat și alții, pe care Vasile Băncilă nu i-a apucat editați și care nu-s ardeleni, cum este, de exemplu, Alexandru Ciorănescu – cu vasta sa lucrare: *Diccionario etimologico rumano*, care nu poate lipsi de pe masa de lucru a nici unui etimolog român, ba nici european.

Sunt și eu ardelean prin naștere și tot ce se scrie de bine despre Ardeal mă emoționează. Am tot temeiu să-l admir – și-l admir profund! – pe Vasile Băncilă. Prin mijlocirea textului său și stilului său, îl iubesc – și ceea ce spun cu aer critic spun frățeste –

frate de cultură și de dragoste pentru Țară, chiar dacă nu de sânge. Și zâmbesc atunci când spune: Moldova este artă și literatură, Bărăganul eternitate, dar Ardealul istorie! – ca și cum n-am avea pe Ștefan cel Mare, șir de domni la Iași, pe Mihai Viteazul, Brâncoveanu din șir de domni munteni. Dar e atât de înfocat în ce spune frumos încât îl primim uneori cu aplauze, alteori zâmbind. Cum spune atât de frumos în elogiu pe care îl aduce lui Badea Cârțan: „Ardealul a produs un fenomen absolut singular în toată istoria lumii: un simplu țăran, care la un moment dat se molipsește de o idee ce depășește infinit toate interesele lui... pentru a deveni apoi în tot cursul vieții sale posedatul acestei idei, apostolul ei rustic, profetul patriarhal și sfântul pământului, vagabondul sacru... care vede pretutindeni Lupoanca și Columna lui Traian: Badea Cârțan! Ciobanul din Cârțișoara...”

Oare nu-l simțim, alături de cioban, și pe sfântul pământului, cel cu *Masa Tăcerii*, cu *Coloana recunoștinței infinite*, cu *Pasărea Măiastră* – și el un fenomen unic, misterios, minat de-o stea luciferică din satul Hobița ca să ajungă, mergând pe jos, la Paris unde, în zece ani, dă peste cap sculptura clasică – pe care o stăpâna cu geniu – ca să instaureze o nouă viziune artistică mondială? Brâncuși! Nu este el frate cu Badea Cârțan? Eu zic că aști doi români sunt frați buni!

Aceste goluri țin însă de economia eseului, de adâncul sentiment de exaltare „ardeleană” care-l stăpânește pe Vasile Băncilă – care nici nu e ardelean, ci muntean – dar cu adevărat român a toată Țara – om al Bărăganului infinit, născut la Brăila, alt

colț de țară binecuvântat de chipuri strălucite și, dacă trăia azi Vasile Băncilă, l-aș fi rugat să mă socotească venit să completez gândul său cu cele câteva nume amintite pe care nu a prins să le pomenească chiar dânsul aici, pe hârtie.

*

Ceea ce m-a făcut să deschid aceste note este mai cu seamă altceva. Ceva care mi se pare că trebuie lămurit.

Dânsul spune (p. 27): „...despre Ardeal se crede că n-a avut istorie, fiindcă n-a avut stat propriu”.

În primul rând trebuie spus că Transilvania a avut o istorie clocotitoare, atât internă cât și externă, comparabilă cu istoria oricărui principat european. Arhivele statului din marile orașe ardelenesti, muntenesti, moldovenesti stau mărturie. Din vasta colecție de documente publicate de Academia Română, Transilvania numără mii de pagini, la care se pot adăuga paginile din colecțiile Veress, Kemény, Hurmuzaki, ca să nu mai pomenesc de câte mii de pagini de documente s-or afla la Academia Ungară! Relațiile bune sau mai puțin bune, uneori, cu Valahia, Moldova, Polonia, Ungaria, Austria, cu Poarta Otomană, cu Tătarii, în anumite ceasuri ale istoriei cu Franța, Suedia, Veneția, cu Papalitatea sunt pagini de istorie care au umplut bibliotecile cu mărturii și acte. De unde impresia lui Băncilă? Poate de la faptul că istoricii din Muntenia și Moldova, în secolele 18 și 19, erau mai înclinați să definească afirmarea națională, pe când de istoria Ardealului se ocu-

pau aproape exclusiv – și cu mare temeinicie – istoricii ardeleni, români, unguri, sași.

Bătăliile care au ținut piept invaziilor străine, începând cu cele conduse de Buerebista și Decebal, mai târziu împotriva ungarilor de a trece munții, luptele cnezilor din cnezate nu sunt istorie? Să ne amintim de Iancu de la Hunedoara care, la 22 martie 1442, nimicește la Capu armata lui Mezyd-Beg curățind întreaga Transilvanie de turcime, după care, trecând Dunărea, liberează cetățile Nis, Pivot, Sofia, sprijinind în Albania răscoala lui Georgeo Castriotul, supranumitul Scanderbeg, oprind, el singur invazia otomană, fără să-i vină ajutoarele făgăduite de Papă și de Veneția, întârziind cu 84 de ani transformarea statului vecin, Regatul Ungariei, în pašalâc turcesc, și cu aproape două secole și jumătate cumplitul asediu al Vienei. Asta nu este istorie? Dar luptele lui Bethlen și Rákoczi Gheorghe-întâiul, în fosta Ungarie, pentru apărarea comitatelor intrate în administrația Principelui Transilvaniei, după dezastrul de la Mohaci? Dar luptele – altminteri dezastroase – ale lui Rákoczi Gheorghe-fiul, pentru coroana Poloniei, sau bătăliile din Muntenia, alături de Matei Basarab împotriva năvalei lui Vasile Lupu, luptele cu turcii și cu hoardele lui Timus Hmielnițchi, sau bătălia de la Seleuș, din 1662, în care moare Principele Ioan Kemény, nu este istorie? Sute de tratate militare, diplomatice, comerciale, de vecinătate, scrisori de ambasade către câte țări din întreaga Europă stau mărturie a istoriei umplând anele Transilvaniei. Nu de istorie duce lipsă Transilvania, ci de dreptate!

Dar mă opresc și la a doua afirmație a lui Vasile Băncilă: „...fiindcă (Transilvania) n-a avut stat propriu”.

Această afirmație este șocantă. Ea arată că ducem în substratul rațiunii noastre teza infiltrată de istoricii unguri în ultimele două secole, îndreptată mai cu seamă către politicienii occidentali, pentru a stabili o anume confuzie din care gândirea europeană să nu mai poată lucra drept, ci șerpește, în favoarea tezelor milenarismului șovin, inventat în vremea revoluției lui Kossuth. Să ne amintim: era vremea când revoluționarii unguri luptau eroic pe baricade, conduși de Kossuth, Batthyányi, Andrásy, Deák, ba și de un străbun al meu, să scoată Ungaria de sub tutela dominatoare a Austriei, și când, pe steagul revoluției, era înscrisă utopia: Marea Ungarie cu ieșire la trei mări!

Revoluția, după cum se știe, a fost înfrântă în 1849 de armatele coalizate austriece și rusești, iar revoluționarii nevoiți să se exileze (pentru mai bine de zece ani!).

Dar și Austria a fost curând înfrântă la Sadova, în 1866, de Bismarck. Austria nu-și putea reface prestigiul de mare putere europeană decât printr-un compromis dramatic – și, într-un fel, genial – propus de celebra delegație a magnaților unguri: *Dualismul*, care împăca atât prestigiul imperial, cât și setea legitimă de libertate a Ungariei. Austria și Ungaria nu aveau nimic în comun – nici istorie, nici etnie, nici economie, nici cultură, nici limbă. Ceea ce inhăma aceste două țări la aceeași căruță a fost accidentul imperial care se numește Sadova, și s-a mers pe ca-

lea deschisă de acest accident, cu toate că acolo unde istoria, etnia, cultura nu sunt comune, nu poate exista un adevărat destin comun, clocotul sufletelor năzuind spre descătușare, spre ieșirea din conglomeratele medievale ale națiunilor artificial supuse.

Pentru Austria compromisă prin înfrângere apăsătoare o coroană de prestigiu în plus, Coroana Ungariei; pentru Ungaria – prima recunoaștere statală a țării, de la 1526.

Dualismul s-a realizat cu prețul impus de inteligența politică a Ungariei și a fost acceptat de Austria: Imperiul ceda Ungariei Transilvania, care nu-i aparținea, dar asupra căreia Viena deținea autoritate de guvernare. Imperiul a făcut jocul.

Să rezumăm această situație stranie, dar nu unică în Europa.

Avem un Împărat care se numește Franz Joseph, într-o țară – Austria – pe care o conduce după constituția ei imperială; avem un Rege care se numește tot Franz Joseph într-o țară – Ungaria – pe care o conduce după constituția ei regală; avem un Principe care se numește tot Franz Joseph, într-o țară – Transilvania – pe care o conduce după constituția ei de principat. Trei țări deosebite – teritorial, constituțional, monarhic – unite într-o persoană. Fiecare țară separată de celelalte prin coroană, teritoriu, granițe, constituție proprie.

Aceasta este – redusă la esență – unirea personală: o moștenire paradoxală a Evului Mediu matrimonial, încă nerăsturnată de ideile statelor naționale ce aveau să vină.

Prin această cedare Transilvania ar fi trebuit să rămână Principat sub protecția Regelui Ungariei (Franz Joseph), conducându-se pe temeiul constituției proprii (*Diploma Sacră a Împăratului Leopold I – 1691, Charta Magna a Transilvaniei, Alventiana Revolutio din 1693, Pragmatica Sancțiune, Decretele comiților* etc. etc.)

Dar atunci – în 1867 – s-au suprapus două acte monstruoase: mai întâi, o țară protectoare – Austria – dă altei țări – Ungaria – o țară pe care, constituțional, o avea de apărat – Transilvania! A doua monstruoșitate a fost înfăptuită de Ungaria care primea Transilvania sub protecție și, încalcându-i constituția, o desființează ca stat și proclamă, prin două diete ungurești, încorporarea ei în Statul Ungar.

Și, astfel, Ungaria cuprinde – pentru prima dată în istoria ei – pământul Transilvaniei în granițele sale. Aberație istorică ce va dura până în 1918 – adică exact 51 de ani!

Prin cesiunea Austriei se împlinește în parte visul fluturat de revoluția pierdută în 1849: un crâmpel din „Marea Ungarie”. Milenarismul se readeșteaptă și se instaurează în proiectele ungurești cu putere de obsesie națională.

Cei care vor îndura efectele acestor aranjamente politice vor fi românii pe care autoritățile ungurești vor încerca să-i desființeze ca națiune, proclamând Transilvania pământ unguresc.

Europa trăia un secol de mari reasezări statale. Ea își căuta drum nou oscilând între așezări națio-

nale – Italia – și așezări aberante. Austro-Ungaria rămâne model de asemenea aberație. Căci, printr-un alt joc al luptelor politice, printr-o victorie sau înfrângere, printr-o tranzacție în plus ori în minus a unui Metternich sau Bismarck am fi putut avea pe harta Europei Centrale o Germano-Austrie, o Austro-Boemie, o Ungaro-Cehie sau chiar o Ungaro-Polonie la fel de aberante. Dar la fel de aberantă și fără perspectivă va fi și Ungaro-Transilvania, căci ea este împotriva firii populației autohtone, pe care nu o poate stăpâni decât brutal, colonial. Unde a apărut legea ungară s-a instituit cu și mai multă apăsare sclavia țăranului, iobăgia, nu a sasilui, nu a ungarului, nu a secuului, ci numai a românului. Și asta se uită foarte greu căci prea mulți martiri au fost ridicați la icoanele din casele acestora.

Mai este un aspect care nu trebuie uitat dacă vrem să înțelegem istoria Transilvaniei. Familiile nobile, așa zis ungurești, din Transilvania – cu foarte puține excepții – nu sunt venite din Ungaria. Ele s-au ridicat la ranguri în/și din Transilvania, nu de aiurea. Și, de-a lungul vremurilor, nici măcar aceste familii așa zis ungurești nu au apărut interesele Ungariei, ci exclusiv ale Transilvaniei, nu rareori luptând împotriva ungarilor; nu au apărut teritoriul Ungariei – decât și numai în cadrul unor contracte precise –, dar au apărut întotdeauna teritoriul Transilvaniei ca principii, generali, căpitani de cetăți ori simpli oșteni – fiindcă făceau parte din populația acestui pământ.

Ungurii și germanii care s-au instalat în Transilvania, indiferent de motivare și moment istoric, s-au integrat atât de total în destinul acestui principat încât ei au devenit ardeleni. Înțelegerea celor trei națiuni privilegiate împotriva imensei majorități românești a fost o treabă internă a Transilvaniei, căci ea nu a fost nici condusă, nici inspirată din Ungaria sau din vreun stat german. A fost o treabă a Transilvaniei. O luptă între asupritorii și asupriții din Transilvania, nobilii privilegiați și minoritarii aliați de-o parte, împotriva țăranimii române de alta. Pentru români, înrobiți în nenumărate feluri, actul înțelegerii a fost odios. Politicește, însă, *Unio trium nationum* rămâne o dovadă că țara, chiar și în luptele ei interne cele mai acerbe, nu asculta de puteri străine. Că și unii maghiari, ca și sașii acestei odioase înțelegeri se trăgeau din coloniști veniți din alte țări – așa-î! Dar, statornicindu-se aici, ei au făcut corp comun nu cu țările din care strămoșii lor plecaseră, care țări își duceau istoria pe alte destine, ci cu averile și privilegiile pe care le acaparaseră în Transilvania. Documentele istoriei ne arată că până în 1867 nici o cancelarie – austriacă, otomană, polonă, moldovenească, muntenească, rusă – nu a confundat marele principat al Transilvaniei cu Ungaria. Confuzia pe care Ungaria o face acaparând Transilvania nu va putea înșela multă vreme statele europene și va fi spre detrimentul ei.

IV.

Mă întorc la spusa lui Vasile Băncilă cum că Ardealul nu ar fi fost stat.

Să ne uităm prin dicționare, la întâmplare. Cum este definit statul? Organizație politică prin care se asigură conducerea unei comunități umane aflate pe un teritoriu determinat. *Entité politique constituée d'un territoire delimité par des frontières, d'une population et d'un pouvoir institutionnalisées.* Sau: *Communauté établie sur un territoire définit et formant une unité politique.*

Statul, deci, implică suveranitate, organizare și organism politic de conducere, legislație și justiție proprie, o Adunare a Țării, cancelarie și diplomație proprie, ambasadori trimiși și primiri de ambasadori, încheieri de tratate prin cancelaria suveranului (voievod, principe, rege etc.), având graniță și vamă, armată condusă de generalii țării, monedă internă proprie etc. etc.

Transilvania s-a înscris dintotdeauna, *în mod absolut*, în aceste coordonate. Are propriul ei voievod, mai apoi principe, propria ei Cancelarie diplomatică, propriii ei ambasadori, propria ei armată națională sau prin soldă condusă de generalii și căpi-

tanii de cetăți sub autoritatea suveranului, propriii ei grăniceri și vameși. Ca Stat, deci, Transilvania a avut suveranitate, adică autoritate internă și internațională.

La pretenția ungurească de stăpânire a Transilvaniei se poate aminti și faptul că *Ungaria* (până la căderea ei în pașalâc) *a fost condusă de rege pe principiu dinastic*, în timp ce *Transilvania, de voievozi și, apoi, de principii pe principiul electiv*.

Este suficient ca să înțelegem că avem, în fața istoriei, două state deosebite. Să mai adaug faptul că *regii Ungariei, din 1300, au fost de nație străină*, unii domnind chiar fără să cunoască limba ungară!, în vreme ce *voievozii și principii Transilvaniei erau cetățeni autohtoni ai Ardealului*, chiar dacă unii își maghiarizaseră sau latinizaseră numele, și chiar dacă în dezbatere se vorbea deopotrivă în latinește, ungurește sau românește.

Să mai amintesc faptul că pe monezile ardele-nești nu se afla bătut chipul regelui Ungariei – cum ar fi fost firesc, dacă Ardealul ar fi făcut parte din Ungaria –, ci chipul principelui Transilvaniei. Printre aceștia, uneori chipul împăratului de la Viena – Leopold I, Maria Tereza –, în calitatea lor de Principii ai Transilvaniei.

Odată cu catolicizarea hoardelor ungare (Regele Ștefan cel Sfânt) și a dinastiilor care ocupă scaunul țării, prestigiul regatului ungar se impune statelor europene – acestea de multă vreme conturate în structurile feudale piramidale, pe care le adoptă și le transmit și regii Ungariei.

Popor de invazie, apusul continentului fiindu-le închis, ungurii au încercat să cucerească Transilvania, spre răsărit, spre a și-o anexa, căci „în structura lor psihică, patria e acolo unde pot stăpâni”. Este cunoscută – din chiar cronicile lor – rezistența cnezatelor și voievodatelor românești. Ei nu au reușit să dea nici o bătălie majoră prin care Transilvania să fi fost învinsă, nici un Mohaci al Ardealului în fața trupelor regale care să statornicească un statut de cucerire. Mai mult decât atâta: Voievodatul, apoi Principatul Transilvaniei va continua să existe fără întrerupere – spre deosebire de Regatul Ungariei care, după Mohaci, va dispărea ca stat.

Neputând cuceri Transilvania cu arma, dar voindu-i poamele, regii Ungariei, mai cu seamă de la Béla IV, au fost nevoiți să adopte formula „prieteniei”, a infiltrării lente și să recunoască pe conducătorii locali pe care regii îi onorau cu titluri nobiliare ungurești (de fapt, europene) înscriindu-le numele în acte sub forma latinizată sau chiar ungurească, ceea ce va duce cu vremea la „maghiarizarea” câtorva familii de conducători pământeni. Să observăm însă că aceste familii maghiarizate ca nume și chiar cultură și limbă, cnezi din moși strămoși, nu se unguurizează, ci rămân ceea ce au fost – pământeni, adică ardeleni. Și toată istoria Transilvaniei este brăzdată de bărbații acestor familii, aparent ungurești, dar în fapt atât de ardeleni încât îi găsim deseori în campaniile principilor luptând împotriva unguurilor de dincolo de Tisa.

Transilvania, însă, nu putea rezista multă vreme presiunilor regale și catolicismului papal care-și infiltra aici călugări misionari cu menirea de lungă

privire de a deschide, tocmai prin Transilvania și sudul Poloniei, acel „*grande corridore nell Asia*”, de care am pomenit.

Prin politica inteligentă a regilor Ungariei de a evita ciocnirile sângeroase se instaurează și în această parte a Europei raporturile de vasalitate.

Ce este instituția feudală a vasalității, împă-mântenită în Evul Mediu în statele europene? Un raport între două persoane. Pământul nu poate fi vasal altui pământ. Un stat nu poate fi vasal altui stat. Vasalitate între două țări nu se poate. Se poate alianță, se poate cucerire, nu se poate vasalitate. Vasalitatea este un raport de persoane și durează cât trăiesc persoanele contractante. Un nobil poate fi vasal altui nobil mai puternic (baronul contelui, contele ducelui etc.) sub apărarea căruia se așează. Un principe poate fi vasalul unui rege sub protecția căruia se așează ca să-și poată păzi principatul.

În cazul a două state suverane, suveranul statului mai slab, mai mic, intră în raport de vasalitate față de suveranul mai puternic, între suveranul vasal și suveranul protector stabilindu-se – prin ceremonii și acte juridice – un raport de obligații solemne de apărare reciprocă, în principal militare. Aceasta nu implică ingerințele suveranului protector în ordinea internă, a autonomiei teritoriale și de organizare statală a suveranului vasal.

Când un suveran are nevoie de trupe în ajutor, el face apel la vasalul său, care-i obligat să vină lângă el timp de 40 de zile, după care suveranul, ori plătește soldaților soldă și hrană, ori îi lasă să plece.

De aici cuvântul intrat în tehnica relațiilor de vasalitate: *carantina* (preluată ulterior de medicina preventivă).

Domnii Transilvaniei, ca și ai Valahiei sau Moldovei, au fost, în diferite vremuri, vasali fie față de regele Ungariei, fie față de regele Poloniei, fie față de Sultanul Otoman, fie uneori chiar față de doi suverani deodată, fără ca teritoriile lor să fi aparținut Ungariei, Poloniei sau Imperiului Otoman. Prin aceste relații se năștea – cum am spus – o recunoaștere reciprocă, un gir de protecție pentru puterea relativ mai slabă. Și este oare nevoie să amintim că Poarta Otomană și Pașalele aveau mai mult cuvânt în recunoașterea principilor Ardealului, aleși de Dieta țării, cărora li se trimiteau de la Constantinopol însemnele recunoașterii puterii lor – și nicidecum ale autorităților ungurești, ele însele două sute de ani sub obrocul Porții?

Înțelesul raportului de vasalitate este important să fie bine știut în chestiunea ungaro-transilvană, căci pe realitatea relației de vasalitate a suveranului Transilvaniei față de suveranul (regele) Ungariei până la 1526 (Mohaci) propaganda ungurească – speculând confuzia juridică, bine întreținută, între noțiunea de vasalitate și stăpânire, își sprijină pretenția teritorială asupra Transilvaniei. Și nu fără efect, după cum s-a văzut în 1940 când, prin Diktatul de la Viena, se fură României 43.492 km² din teritoriul Transilvaniei, cu 2.667.007 locuitori, care intră în stăpânirea Ungariei „milenare”. Ambasadorul României la Berlin, Raoul Bossy, avea să declare: „...nici mareșalul Antonescu, nici guvernul român și nici un singur ro-

mân n-au recunoscut ca definitiv un act care – unic în istorie! – trece un teritoriu de sub suzeranitatea statului care reprezintă majoritatea populației sub stăpânirea unui stat ce nu dispune decât de o minoritate.”

Nu vreau să intru din nou în istoria dureroasă a Transilvaniei din acest total de 55 de ani cât s-a aflat sub stăpânire colonială ungurească, vreme în care țărănul român nu avea dreptul să poarte cizmă, să meargă călare sau să poarte pălărie de orășean pe cap. Din cele două perioade teribile (1867-1918 și 1940-1944) mă opresc numai la cea din urmă ocupație ungurească, pe care am prins-o și eu.

Transilvania de Nord, dată abuziv prin Diktatul de la Viena Ungariei, a avut ORADURUL ei. Transilvania a trăit patru ani de teroare sub trupele și jandarmeria horthyste. Sute de țărani au fost împușcați în case, pe câmp, zeci aruncați de vii în fântâni, casele le-au fost arse, mii de evrei deportați în lagărele de exterminare hitleriste. Despre aceste ucideri, aceste vânători de oameni care fugeau pe câmp să scape de gloanțe, istoricii unguri nu zic nimic. Despre asasinatele dezlănțuite de bandele „Gărzii zdrențăroșilor” – cum singuri se numeau, și ale „Luptătorilor din linia de foc”, conduse de baronul Acsél, nimic. Despre discursul acestui dement, la Șimleul Silvaniei, care dezlănțuia atacul contra populației civile, nimic. Și vorbele lui sunt totuși de neuitat: „Dumnezeu nu ajută decât forța brută, și această forță brută trebuie cu toții s-o întrebuițăm pentru a ucide și a extirpa pe români”.

Oradurul Transilvaniei sub ocupația horthystă s-a numit Camăr, Păușa, Mureșenii de câmpie, Zalău, Fântâna Mare, Trăznea, Ip, Moisei, Huedin... Aceste nume sfințite de sângele curs ar fi trebuit să fie cunoscute în toată Europa, cum sunt cunoscute marile orori ale hitlerismului. Dar Europa tace când e vorba de crimele făcute de horthyști.

Un premiat Nobel, om cultivat și inteligent, pentru care am avut cândva admirație și stimă, a cutezat să lase în public a se înțelege că deportările evreilor, printre care și a familiei lui, au fost făcute de români – când știa prea bine că întreaga zonă în care s-au petrecut aceste oribile acte se afla sub administrație militară ungurească. Acest premiat Nobel a ținut mai mult să nu fie pătat prestigiul trupelor horthyste, decât să spună adevărul că nu românii i-au trimis pe evrei în lagărele de exterminare naziste. Dar iată că un alt evreu, Doctor Oliver Lustig, supraviețuitor și dânsul acestor cumplite calvaruri, cu o corectitudine de cea mai caldă ținută, publică studiul *„Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria victimelor terorii hortiste”*. „Ca fiu al plaiurilor transilvane, cetățean român de naționalitate evreu” – el demasca falsurile din monumentala Istorie a Transilvaniei publicată de Academia Maghiară la Budapesta în 1986. Dânsul scrie: „Pare de necrezut și totuși aceasta este realitatea: din 2.000 de pagini, autorii lucrării (apărută în 1986!!!) consacră doar patru rânduri și jumătate exterminării de către horthyști a evreilor din nordul Transilvaniei”. În alt paragraf: „...acea teroare hortistă deșănțată, care s-a

soldat cu exterminarea fizică a zeci și zeci de mii de români și evrei din nord-vestul României”.

Pledoaria Dr. Oliver Lustig pentru dreptate este dramatică și de o mare forță demascatoare a falsurilor atât în ce privește istoria Transilvaniei „ungurești”, cât și teroarea pe care autoritatea horthystă a dezlănțuit-o împotriva evreilor și românilor. Dânsul mai spune: „Nu-mi pot explica nicicum de ce autorii Istoriei Transilvaniei nu amintesc nimic despre toate acestea?”

De ce? Fiindcă autorii monumentalei Istorii – lucrare masivă, în 3 volume – acoperă și azi pe horțiștii de ieri!

Și-n acest timp, omul de stat din apus, în discursul său de la Budapesta, deplânge pierderile Ungariei!

Să rezumăm aceste pierderi. Când se semnează, la Palatul Grand Trianon de la Versaille, după primul război mondial, tratatul cu Ungaria, ea pierde 71% din teritoriul și 63% din populația sa. Suprafața țării se reduce de la 320.000 km² la 90.000 km², populația de la 20 de milioane la 8 milioane. Ungaria este obligată să cedeze Transilvania – Românilor, Burgenlandul – Austriei, Slovacia – Cehoslovaciei, Banatul – Iugoslaviei și României, Croația și Slovenia – Iugoslaviei.

Pare cumplit! Dar ceea ce politicianul sau gânditorul occidental nu spune este că *toate aceste teritorii se întorc la popoarele cărora le aparțineau*. Este, deci, vorba, în ordinea lumii, de prăbușirea unei dominații imperialiste și nimic mai mult. Războiul

Ștefan J. Fay

dărâmasse câteva imperii și odată cu ele lovise sistemul colonial întronând principiul statelor naționale (cele 14 puncte ale lui Wilson). În lumina acestora, la pretențiile delegatului ungar, contele Albert Apponyi, asupra Transilvaniei, primul ministru Alexandru Millerand avea să răspundă cu vorbele care aveau să rămână îndreptar în conflictele internaționale: *„Un tel état de choses, voire millénaire, n'est pas justifié à subsister s'il est reconnu en tant que contraire à la justice”*.

Austria și Turcia, foste cu adevărat imperii, stăpânind cândva teritorii imense, ambele stăpânind chiar și Ungaria ca pașalâc sau ca domeniu al coroanei imperiale, au înțeles sensul istoriei și, retrase în circumferința realităților naționale, au renunțat la imperialismul lor tradițional și halucinant pentru a deveni state moderne. Ungaria, niciodată imperiu ea însăși, e singura care nu renunță la obsesia „imperială” instrumentând milenarismul ca armă diplomatică. O boală! Dar, în istorie, vindecarea bolilor se face cu prea mult sânge... Nu se mai putea ca 3.000.000 de unguri să domine 7.560.000 de neunguri.

V.

Mă întorc la ceasul crucial al revoluției din 1848, când capătă contur doctrina „dreptului” Ungariei de a stăpâni Transilvania sub argumentul milenului.

Toată lumea ungară – politicieni , nobili, scriitori, oameni de cultură, din presă, din teatru, economiști – știau că, de un secol, politica imperiului habsburgic se dovedise haotică și șovăitoare. Cimentul dintre cele trei puteri: militară, administrativă și a bisericii – care dăduse stabilitate coroanei – se măcinase.

Mișcările „subversive” se întinseseră în Italia, Ungaria, Cehia, Transilvania, ba chiar și în Austria. Cârpelile legislative ale Vienei nu mai sudau cărămizile imperiului. Ea nu putuse evita revoluția și nici înfrângerea de la Sadova – care îi era scrisă în destin. Dinastia imperială cobora, coroană după coroană, în subsolul Capelei Capucinilor unde i se risipeau coșciugele.

Înfrângerea împăratului la Sadova a rupt echilibrul puterii în Europa centrală și a urmat ceea ce se va numi „echilibrul slăbiciunilor”, în interiorul căruia va domina teroarea poliției, în toate statele co-

roanei. Transilvania cădea și ea sub acest baros care lovea – cum mai lovise în trecut – în români, și mai cu seamă în țărani români, iobagi pe moșiile nobililor.

Baronul Wesselényi scrisese, încă din 1833: „Consider nu numai corect, dar și foarte necesar ca *poporul de jos* să nu se bucure de drepturi naționale și de reprezentare decât dacă va deveni maghiar”. Firește, poporul român nu era dispus să renunțe la naționalitatea sa – adică la nume, la limbă, la credință.

Acest adagiu, acest aforism imoral al baronului devenise litera „moralității” de care nu se mai puteau dezbăra politicienii anilor de foc. Și când Kossuth declarase că, odată instaurată autoritatea revoluției, va maghiariza toate naționalitățile din patrie, fusese viu aplaudat în Parlamentul său, în care însă răsunase și teribilul glas al contelui Széchenyi:

„- Prin fapta ta sapi pentru Ungaria un mormânt din care ea nu va ieși o mie de ani!”

Iar eruditul jurist revoluționar Ferenc Deák îl avertizase împotriva stăvilirii libertății românilor, strigându-i în adunare:

„- Egalitate fără drepturi egale, libertate și fraternitate în lanțuri nu se poate!”

Să mai amintesc faptul că însuși ziarul revoluționar: *Márczius Tizenötödike* – „Cincisprezece Martie” – ziua izbucnirii revoluției la Budapesta, simțind aberația unirii forțate a Transilvaniei la Ungaria, scrie în numărul din 26 martie 1848: „În Transilvania două puteri au să hotărască asupra soartei unirii: Dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decât

câteva sute de oameni, *românimea înseamnă Transilvania întreagă...* Unirea Transilvaniei cu Ungaria, fără consimțământul românilor, e un lucru de care să nu ne apucăm”.

Lupta lui Kossuth pentru acapararea Transilvaniei se dă în Dietele din Ungaria și din Transilvania; lupta românilor se dă la Blaj, pe Câmpia Libertății.

Două revoluții, urmărind concomitent scopuri deosebite – a ungarilor, de eliberare de sub jugul Austriei și de acaparare a Transilvaniei, iar a românilor, de recâștigare a unor drepturi mereu uzurpate – se dezvoltă cot la cot în această parte a Europei, pentru a ajunge apoi la confruntările cele mai sângeroase, în memorabilele bătălii – cum au fost cele conduse de geniul lui Avram Iancu în Munții Apuseni.

La 18 martie (1848) în ședința triumfală a Dietei de la Budapesta este înscăunat noul guvern al Ungariei libere, care se rupe de Austria. Cei mai mulți miniștri și deputați fac parte din nobilimea țării. Kossuth decretează: *Nobilitas hungarica est*, nobilul este ungurul, adică stăpânul. Este o enormă satisfacție pentru această nobilime că, în plină revoluție și prin revoluție, se află în puterea de a duce ea, mai departe, destinul Ungariei. Noua constituție decretează incorporarea Transilvaniei la Ungaria, iar Dieta, înțelegând că se vor ridica proteste violente, prevede ani grei de pușcărie pentru oricine ar pune în discuție „Unitatea patriei maghiare”. Magnații din

Transilvania, cei mai mulți partizani ai încorporării, jubilează pregătindu-se pentru actul de trădare, proclamând și ei unirea, în ciuda faptului că nu a existat niciodată un asemenea precedent.

Ceea ce însă entuziasmează Budapesta și pe nobilii maghiari din Transilvania este respins ca inadmisibilă violare a dreptului națiunilor de către croați, sloveni, sârbi, sași și, mai cu seamă, prin dimensiunea protestului, de către români. Un val de mânie ridică întreaga suflare românească. O tensiune teribilă crește zi de zi în toată Transilvania. Se ridică vocile vehemente ale cărturarilor. În aprilie, Simion Bărnuțiu difuzează proclamația manuscrisă: „Nu vrem unire cu ungurii, înainte de a avea dreptul să tratăm cu ei de la națiune liberă la națiune liberă.” Tineretul din Blaj se adună la casa avocatului Avram Iancu, unde se ia hotărârea convocării frunțașilor români. De Duminica Tomii are loc la Blaj prima adunare a frunțașilor poporului român din Transilvania. Se hotărăște convocarea unei mari Adunări Naționale. Bărnuțiu, Barițiu, Cipariu, Laurian pregătesc programul de lucru sub deviza: NU VREM UNIRE CU UNGARIA. Era replica la proclamarea unirii de către Kossuth, la Budapesta. Două săptămâni mai târziu are loc cea mai mare adunare populară cunoscută în istorie: 40.000 de oameni se strâng la Blaj, pe Câmpia Libertății, venind din toate colțurile Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei, Banatului, dar și din Muntenia și din Moldova, ca să protesteze împotriva hotărârii guvernului lui Kossuth. Oratorii sunt bine înarmați în privința dreptu-

rilor istorice și constituționale ale principatului. Fiecare cuvânt prin care se respinge „unirea” cu Ungaria are la bază istoria și actele ei constituționale. În virtutea *Sanctiunii Pragmatice*, între Transilvania și Ungaria nu a existat niciodată unire de stat; Ungaria a fost întotdeauna guvernată pe principiul succesiunii dinastice, Transilvania întotdeauna pe principiul electiv. *Charta Magna a Transilvaniei* – cum este denumită Diploma lui Leopold I – dată la 4 decembrie 1691 recunoaște că *Transilvania are guvernul său propriu format din consilierii principelui, acesta liberal ales de Dieta Țării și nu numit din afara Transilvaniei*; că principatul are propria sa cancelarie, propria sa armată, comandată de propriii săi generali. *Rezoluția alventiană – Alventiana resolutio – din 1693*, la articolul 21 arată: *Cancelaria Curții Transilvaniei trebuie să fie cu totul separată de cea a Ungariei – prosus separata. Decretul imperial din 1734* confirma din nou statutul Transilvaniei prin *Articolul 5*, în care se arăta că: *Majestatea Sa și succesorii săi vor guverna Transilvania conform propriilor ei legi, și nu ca pe celelalte provincii ereditare ale imperiului*. Același articol continua spunând: *Transilvania este un principat avându-și existența proprie și independentă de orice altă țară – per se subsistens et ab alio regno independens principatus Transilvaniae. Decretul Comiților, din 1790*, arată că *Transilvania nu poate fi forțată să fie încorporată la Ungaria*.

Fără a ține seama de protestul și revendicările poporului român din Transilvania, Dieta de la Cluj, formată în zdrobitoare majoritate din latifundiari

Ștefan J. Fay

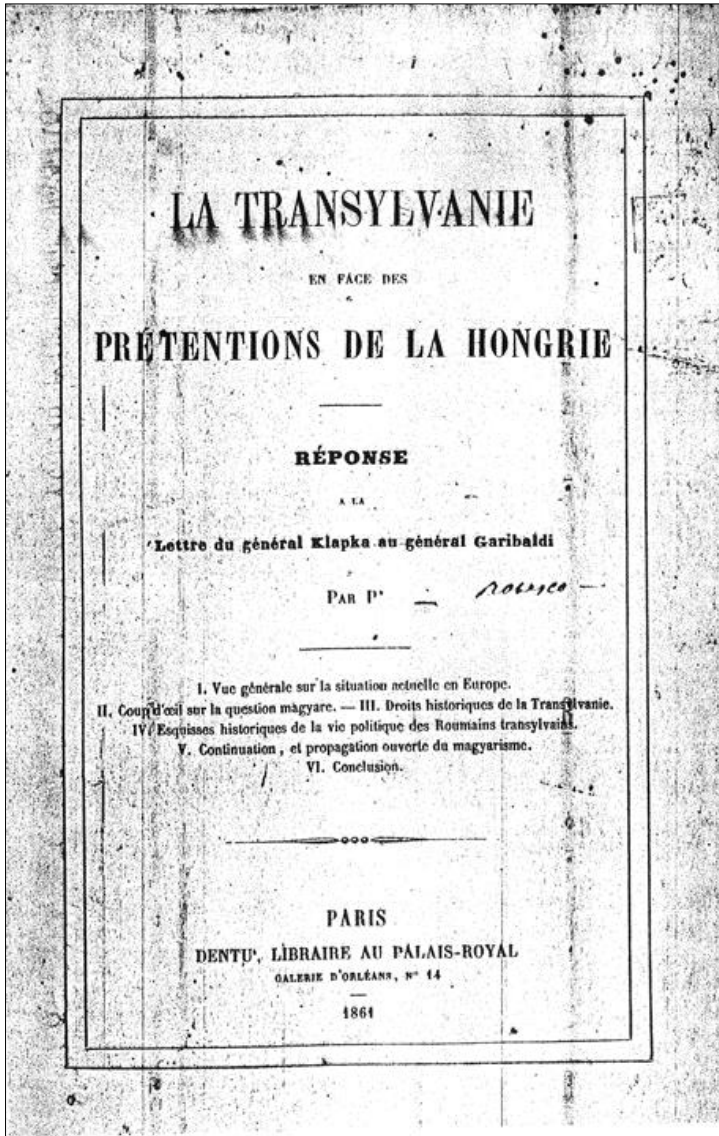
maghiari, votează la 29 mai alipirea Transilvaniei la Ungaria, confirmând astfel actul Dietei de la Pesta, înfăptuit fără consultarea ei. Și pentru că se aștepta protestul exploziv al populației românești, autoritățile ungurești dezlănțuie teroarea sub lozinca: Unire sau moarte! Începe un lung șir de execuții lăsate la discreția ofițerilor de jandarmi și a trupelor de reprimare – cum va avea loc 92 de ani mai târziu, în Nordul Transilvaniei ocupat de trupele horthyste.

*

Am în biblioteca mea câteva piese relativ rare, puțin cunoscute, privind drama lungă a Transilvaniei. Printre acestea o broșură de 30 de pagini, publicată la Paris în 1861: LA TRANSYLVANIE EN FACE DES PRÉTENTIONS DE LA HONGRIE, *Réponse à la lettre du général Klapka au général Garibaldi, par P.*

În broșură se află adunate principalele argumente ale acestui mare conflict constituțional.

Am fost o vreme intrigat: Cine este acest P. care nu-și dă numele și de ce?, pe o lucrare de o importanță covârșitoare pentru înțelegerea luptei românilor din Transilvania, din timpul revoluției din 1848?

Am semnalat nedumerirea mea D-lui Ion Ranca, șeful Arhivelor Statului de la Târgul Mureș. După discuții împreună cu Profesorul Academician David Prodan, a fost identificat autorul P. în Papiu-Ilarian, „singurul care, în 1861, putea redacta un text atât de viguros”. Mai cu seamă că, în acest timp, Papiu Ilarian – semnând ascuns, de teama represiviunilor ungurești – se afla Consilier juridic pentru Moldova și publicase, pentru Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (și, poate, zic eu, pentru Napoleon III) lucrarea INDEPENDENȚA CONSTITUȚIONALĂ A TRANSILVANIEI. Și Dl. Ranca îmi scrie: „Dezmembrând argumentele celor două lucrări și așezându-le în paralel, e ușor de văzut că este vorba de una și aceeași lucrare, diferind doar redactarea”.

Și este limpede că valoarea formidabilă a argumentelor istorice și juridice din broșura de la Paris, adresată Generalilor Klapka și Garibaldi, stă în faptul că – din punct de vedere european – ele au folosit în protocoalele revoluționarilor români din Câmpia Libertății de la Blaj, pentru care au fost redactate inițial, și discutate de către conducătorii revoluției române.

Aș vrea să mai spun că toate temeiurile juridice ale desprinderii Transilvaniei de Ungaria, proclamate la Blaj, la marea adunare a românilor, și apoi la tribunalul odioaselor procese intentate Memorandiștilor în 1894 – s-au dovedit absolut valabile în preajma primului război mondial și au dus, prin logica istoriei europene și a dreptului națiunilor (Wilson), la Proclamația din 1918 de la Alba Iulia, la ali-

pirea Transilvaniei la România, așa cum zice Nae Ionescu: „Ardealul nu ni l-a dat nimeni. Nici măcar nu l-am luat noi”. *Ardealul a venit*, așa cum prevăzuse – în plină revoluție! – istoricul sas Johan Filistich scriind: „Cele trei Dacii: Muntenia, Moldova și Transilvania” – se vor uni într-un singur Stat! Așa aveau să se unească, în state naționale, provinciile de aceeași sorginte devenind Franța, Italia, Germania!

Intuiția istoricului sas era premonitoare și, din toate punctele de vedere, justă. Și ea nu poate mira decât pe cel care sfidează evidența. Căci, după chiar statisticile economiștilor unguri, mișcarea populației și negoțul secular al Transilvaniei nu depindeau nici de Ungaria, nici de Austria, ci se desfășurau fără încetare, de 50 de ori cu mai multă intensitate între Transilvania, Moldova, Muntenia. Pentru cei mai mulți ardeleni, cu atât mai mult pentru covârșitoarea populație română – oieri, negustori, plutași, muncitori etc. – „Capitalele spre care-și duceau desăgii și gândurile nu se numeau nici Budapesta, nici Viena, ci Bacău, Iași, Brăila, Galați, București, Craiova...”

VI.

Nu de mult am primit de la Dl. Gabriel Stănescu – acest neobosit și curajos editor, deopotrivă român și american – ALMANAHUL ORIGINI – 2004.

Am găsit aici (p. 460) un articol semnat de Titu Popescu: „*Transilvania văzută de la Augsburg*”. Este vorba de un Album apărut în 1996, cu titlul „Siebenburgh” („Transilvania”), cu subtitlul: „O mie de ani de cultură europeană în Estul Europei”. Albumul discută cultura „ungurească și germană”, ca și cum cu o mie de ani în urmă ungurii și sașii se aflau în Transilvania! Despre români și cultura românească autohtonă și răspândită în toată provincia nu este vorba.

Ni se spune că *Albumul* este de o impecabilă ilustrare fotografică și prezentare grafică (p. 464) ceea ce nu ține de spiritul autorilor, ci de tehnica tipografică demnă de feliicitat.

Neavând în mână acest „impecabil album”, am să mă folosesc, în amara mea meditație, de citatele scoase la iveală de domnul Titu Popescu.

Iată un exemplu: „...este lipsit de importanță – stă scris în album – care popor a fost primul aici (în Transilvania), ungurii, sașii (sau) românii” (p. 10). În

această ordine: ungurii, sașii, românii!

La aceeași pagină 10 din Album: Aici, în Transilvania, „nu s-a păstrat o populație care să vorbească limba latină”.

O afirmare care nu se poate comenta!!

În „anul 869 când au venit Ungurii” – zice autorul, lăsând să se înțeleagă că anul venirii ungarilor în Pustă ar fi și anul pătrunderii lor în Transilvania...! Și, mai departe: „Năvala tătarilor (a mongolilor) din anul 1241 prin Transilvania *a dus la schimbări și în structura populației*”. Autorul nu arată la ce populație se referă schimbările. Și zice: „*Cea mai importantă schimbare a fost că românii au venit și s-au stabilit în mare număr în teritoriile jefuite*” (p. 12). Domnul Titu Popescu pune o serie de întrebări pertinente – pe linia cărora merg și eu aici. Adică – după autorii Albumului, jafurile și pârjolul mongol au favorizat sosirea românilor în Transilvania. Și continuă: *Este ultima grupă etnică venită în țară*. Adică, până la năvala mongolă, în Transilvania nu erau decât unguri și germani! Plecând mongolii, au venit românii!!

De altfel, ne aflăm în aberante contradicții pe care Dl. Titu Popescu le relevă cu ascuțime. „*Noi știm – continuă Albumul – că în Evul Mediu numărul românilor era foarte mic*”. (Câteva rânduri mai sus, aceeași autori spuseseră că „*românii au venit în mare număr...*”). Continuăm citând din Album: „*Locul lor de baștină (al românilor) nu era în Ardeal, ci între fluviile Drina și Morava, în Iugoslavia de astăzi*”. Și, mai departe: Cu toate că „*numărul românilor era foarte mic*”, „*tribul românesc s-a strecurat în Transilvania și*

a pus mâna pe ea”.

Să rezumăm. Un mic trib, al românilor, se strecoară în Transilvania stăpânită de unguri și germani și se întinde pe tot cuprinsul acestui pământ și se așează bine mulțumesc! Dar proastă organizare mai aveau ungurii în Transilvania – de vreme ce un mic trib, strecurându-se, a pus mâna pe ea!

De altfel, autorii Albumului mai fac o afirmație interesantă, de care aud pentru întâia oară: „*Valahii nu au fost printre popoarele cucerite de unguri, deoarece ei nu se aflau în Ardeal*” (p. 14). Perfect. Dar ce popoare au întâlnit în cale sau eventual au cucerit ungurii în Ardeal? Sau, neîntâlnind pe nimeni în calea lor, au cuprins Ardealul dintr-o plimbare teleleu?

După cum se vede și în Album, teza ungurească oscilează și azi între o Transilvanie în care valahii „*nu au fost printre popoarele cucerite de unguri, deoarece nu se aflau în Ardeal*”, și teza după care „*un mic trib de români se strecoară în Transilvania stăpânită de unguri și pune mâna pe ea*”.

Mai este nevoie să spunem că acest „mic trib” era răspândit în cnezate și voievodate, și număra câteva sute de mii de suflete?

Lunecând mai departe pe cărările exaltărilor impecabilului Album, să amintesc faptul că organizatorii de la Budapesta ai festivităților mileniului, știind că numeric ungurii sunt minoritari până și în propria lor țară, au poftit la solemnități pe secuii din Transilvania spre a-i cuprinde în națiunea ungară.

În acest scop, Episcopul Jean Karácsonyi din Oradea fusese trimis în secuime, spre a convinge acea populație să ia parte la serbările mileniului, ca-

re urmau să se desfășoare în 1896.

Originea acestei populații, care-și păstrase cu fermitate identitatea etnică deosebită de a ungarilor, era destul de obscură și controversată. După Bonfiniu, Verbőczyi, canonicul Verancics, ar coborî din sciți; după Ladislav Rethi, ar fi descendenți din pecinegi; după Hagy Géza, rămășiță pierdută huno-bulgară; Pauler Gyula și Vladislav Erdélyi spuneau că este rămășiță huno-avară. Secuii, ei înșiși – la fel cu părerea Secretarului Anonim și a lui Simon de Kéza, precum și cu a istoricilor de mai târziu: Szabó Károly și Orbán Balacz – se socoteau descendenți ai hunilor.

Întors din turneul său, episcopul Karácsonyi avea să declare, în discursul ținut la Academia din Budapesta, în 1896: „Am explorat întreaga țară secuiască, dar am fost mâhnit să constat că *secuii refuzau să celebreze cu noi mileniul*”.

De altfel, până la revoluția din 1848, când Kosuth proclamase „Marea Ungarie”, nici un istoric ungar nu se gândise să-i socotească pe secuii unguri – și nimeni nu uita că *Unio Trium Nationum înseamnă trei națiuni deosebite*: a ungarilor, a secuilor și a sașilor uniți în coaliția de înăbușire a luptelor de libertate duse de populația română.

Dar să-i lăsăm pe autorii acestui Album – editat nu pentru români, care cunosc adevărurile istoriei pe pielea lor –, ci pentru Bibliotecile din Apus, unde misiunea Albumului este să denatureze cunoașterea țării noastre.

VII.

Teoria „vidului Transilvaniei” a fost gândită, îmbrățișată și propagată în Ungaria ca doctrină istorico-politică. Ea este inventată între anii 1781 și 1782 de un căpitan din armata habsburgică: Franz Joseph Sulter, reluată de un funcționar al cancelariei aulice din Viena: Johann Christian Engel (vezi Milton G. Lehrer: *Ardealul pământ românesc*). În fața afirmării puternice a poporului român din Transilvania, teoria Transilvaniei pustii înaintea sosirii ungurilor devine obsesie „științifică”, argument politic și bază „istorică” în lupta împotriva populației române. Nume grele participă la implantarea teoriei în conștiința ungurească, aflând în ea reflexul condiționat în legitimarea politicii de stăpânire a Principatului. Teoreticieni cu teze și tomuri, universitari de la Viena, Budapesta, Leipzig se înhamă la demonstrarea că, odată cu retragerea aureliană din anul 271, întreaga populație băștinașă se retrage și ea la Sud de Dunăre.

Printre „doctrinarii” acestei dramatic de false teorii, desigur că cel mai important rămâne groful Robert Roesler (1840-1881), german care a încercat să dea o formă „științifică” teoriei nașterii poporului român la Sud de Dunăre și a venirii lui în Ardealul

ocupat de unguri, răstălmăcind datele istorice și lingvistice ale realității. Nu i-au stat mai prejos nici un Tomascsek, nici un Humfalvy și mulți alții. Ei au articulat un adevărat cor „național” spre a ascunde în spatele vocilor triumfale că, pe când cetele ungare începeau a se infiltra în Transilvania „pustie”, aici existau adevărate organizații statale, consemnate de înșiși cronicarii maghiari (Anonimul Regelui Béla, Simon de Géza, Călugărul italian Rogerius în ale sale *Carmen Miserabile* etc.); că în această Transilvanie „pustie” existau Voievodatele lui Menumorut, al lui Glad-Ahtum, al lui Litovoi, al lui Gelu-Gyla, Voievodatul de Alba, Cnezatul lui Farcas, în sud Țara Severinului – și nu merg mai departe.

În scurgerea timpului nu sunt două adevăruri în care, fiecare, de-o parte ori de alta, să creadă după inima lui, ci, pe deasupra sentimentului, unul singur păstrat de istorie pentru care cinstea față de adevăr trebuie să opteze.

Iar acest adevăr, pentru populația românească autohtonă, vine din negura mileniilor preistorice.

Pentru amatorii de istorie, preistoria este ceva foarte de demult, un fel de poveste frumoasă care dă piese interesante pentru muzee, fără prea mare legătură cu viața contemporană. Există însă în Europa câteva populații, unele devenite popoare, a căror autohtonie se poate dovedi tocmai cu ajutorul preistoriei. Este cazul românilor, nu doar din Transilvania, dar de peste tot unde trăiesc. Ei nu reprezintă un caz izolat. Se poate demonstra că și iberii, cu toate amestecurile ulterioare, îi continuă într-un fel pe vâ-

nătorii și pictorii de la Alta Mira; bretonii, pe cei care au ridicat monumentele megalitice de la Carnac, helveții pe foștii locuitori ai așezărilor lacustre. Bascii, irlandezii, sicilienii, etruscii, tirenienii, dardanii, urcând apoi în Balcani: macedonenii fac parte, probabil, din cele mai vechi populații europene, putându-și urca genealogia până în preistorie. Cât privește poporul român, lucrul acesta se poate spune fără greș: ei se trag din populația originară care a dat cultura de la Vințu, Hamangia, Cucuteni, Monteoru. Să nu uităm cuvintele spuse se Marija Gimbutas, celebră profesoară la Universitatea din Los Angeles: „România este vatra a ceea ce am numit VECHEA EUROPĂ, o entitate culturală cuprinsă între 6.500 și 3.500 de ani î.e.n., axată pe societate matriarhală, teocratică, pașnică, iubitoare și creatoare de artă, care a precedat societățile indo-europenizate patriarhale de luptători din epoca bronzului și fierului”.

Urmele acestor afirmații se găsesc peste tot pe cuprinsul României întregi. Sub vatra satului de azi, Cucuteni, din Moldova stau șapte straturi de așezări până la cea mai veche cultură paleolitică. Sub orașul nostru Alba-Iulia se află beciurile cetății romane Apulum, sub temelia ei cetatea de piatră și de lemn a dacilor, iar sub ea suprapusele așezări care pătrund până la epoca de piatră. Ornamentele de pe vasele și statuetele de lut din preistoria românească sunt brodate și azi pe costumele naționale românești, se cioplesc în lemnul porților din Maramureș și până în Bucovina, din Oltenia și până în Dobrogea. Nu există un singur model de pe vreun vas des-

coperit în Monteoru, vechi de patru, cinci mii de ani, să nu se găsească în broderiile românilor de azi. Ele dau temeiul celei mai vechi conștiințe de popor neclintit. Iar al doilea temei stă în bătăliile dacilor împotriva cimbrilor, bastarnilor, celților, mai târziu împotriva romanilor. De la Buerebista și Decebal românii știu că există nu numai prin cultura preistorică, dar și prin istorie, ca popor și stat, luat în evidență de Herodot, atestat de Columna lui Traian, preamărit de Iordanes. Prin Cucuteni și Monteoru, prin Buerebista și Decebal, ei știu că sunt o populație de autohtonie indubitabilă, într-un lanț neîntrerupt de generații, din preistorie și până azi. Toți ceilalți au venit peste ei. Unii din nord, alții din est, câte unii din sud. Unii călări, alții pe jos, unii cu sabia, alții cu bâta, unii să cucerească, alții să cerșească. Coborând ceva mai adânc sub castelele medievale, vechi doar de câteva sute de ani, se va străpunge către neolitic. Și acest neolitic nu aparține nici celților, nici germano-francilor, nici slavilor, nici ungarilor, ci tocmai populației pe care o putem numi de *autohtonie absolută* în Europa.

În fața atâtor teorii degradate se pot pune câteva întrebări de bun simț și de logică simplă.

Cum se poate admite ideea că o țară atât de mănoasă ca România și o provincie frumoasă ca Transilvania să fi rămas pustie atâtea secole – de la retragerea aureliană și a populației dace, până la cucerirea ei de către Unguri? Cum se explică faptul că ungurii, venind în țara pustie, au știut să dea apelor, munților, dealurilor, ba și unor cetăți – ce erau acestea? ruine goale? – vechile denumiri dacice și roma-

ne? Cum de au zis, fără ca nici un localnic să le șoptească la ureche, Moroș la romanul Marisus și românescul Mureș? Cum de au zis Körös la romanul Crisus și românescul Criș? Cum de au zis Szamos la romanul Samusus și românescul Someș? Într-o discuție publică, celebrul Tomaschek a recunoscut că argumentul toponimic îi dă dureri de cap!

Partea stranie în comportarea unor istorici unguri stă în faptul că ei înșiși se dezic de marii lor cronicari care, în fapt, semnează actul lor de naștere ca popor european. Domnul Roesler îl declara pe Notarul Anonim al Regelui Béla falsificator. Simon de Kéza, care susține pe la 1285 existența unor cnezate și voievodate *vechi* românești – fantezist! Cronicarii bizantini și ruși, actele de cancelarie, documentele de la Vatican – fabulații. De ce această decizie? Fiindcă propriii lor cronicari vorbesc de un popor Valah organizat în toată Transilvania, Maramureș, Banat, Oltenia – și aceasta nu mai convenea teoriei țării pustii.

Dar mai avem un aspect lămuritor.

Dacă prin anii 896, când se așează ungurii în Panonia, ei erau încă organizați în trib și trăiau din jaf, o sută de ani mai târziu, integrați prin catolicism în civilizația europeană, ei adoptaseră cancelaria feudală din care nu putea scăpa nimic nesupravegheat, ca în toate organismele statelor centralizate. Roesler pretinde că infiltrarea românească de la sudul Dunării s-a petrecut între anii 1100 și 1200. Deci acest fenomen istoric trebuia să fie consemnat undeva, în actele de cancelarie, dacă nu ale unguri-

lor, oricum ale imperiului bizantin. Dar așa ceva nu găsim. Cum să ne putem închipui că se așează câteva zeci de mii, sute de mii de oameni, pe tot cuprinsul Transilvaniei, de la Sighet la Brașov, de la Oradea și Arad la Toplița, pe Crișuri, pe Mureș, pe Olt, pe toate apele și-n toți munții, înjghebând sate și cătune, și această mașină administrativă care se numește cancelarie regală să nu consemneze nimic, să nu delimiteze nici un raport juridic pentru noul venit? E simplu: fiindcă fenomenul nu a existat, ci, dimpotrivă, peste populația locală s-a făcut o lentă infiltrare ungară și pe aceasta o găsim însemnată și de cronicari, și în titlurile cancelariei. Cunoaștem nenumărate conflicte între coroană și voievozii ori cnejii pământeni, ori, dimpotrivă, acordurile dintre năvălitorii unguri și conducătorii populației locale românești, ceea ce dovedește existența unui raport între entități politice, statale și de cancelarie de sine stătătoare. Cunoaștem cu exactitate mutarea cetii lui Bogdan de Iam spre nord. Cunoaștem cu exactitate tratativele, condițiile și consecințele primirii cumanilor de către maghiari în Ungaria. De asemenea, cunoaștem condițiile precise cu care au fost primiți Cavalerii Teutoni în Transilvania, zona lor de așezare, drepturile și limitele acestor drepturi, după care teutonii, încalcându-le, au fost izgoniți din țară. Dar să ne oprim la faptele mărunte. Noi știm azi că nici un călugăr nu putea trece din Țara Românească în Transilvania fără ca autoritatea administrativă cnezală, voievodală, orășenească să nu știe ce-i cu el, de unde vine, încotro se duce și cu ce scop. Fuga unor oameni dintr-un hotar într-altul, am zice azi

dintr-un județ în altul, se urmărea prin scrisori, pentru aducerea înapoi a fugarului, cu forța. Se găseseră reclamații pentru furtul unor vite, pentru un jaf, pentru o tulburare la stăpânire; un împrumut de bani se făcea pe bază de acte, o așezare nouă lua ființă prin delimitări cu împuterniciți judecătorești și martori. Vreau să spun că ne aflăm într-un timp eminamente istoric când, deci, orice mișcare se consemna într-un cadru de legi bine definite. Cu alte cuvinte, nici o pasăre nu putea cânta fără ca întregă pădure să-o știe!

Să ne întoarcem la „venirea” românilor, în secolul XI și XII, de care vorbește Roesler. Trebuie să admitem, în această ipoteză, că a avut loc o mișcare de populație de dimensiuni colosale. Să ne închipuim această mișcare. La ea participă mii de oameni în toată puterea, care se pun în mișcare în convoaie, iar aceste convoaie sunt formate din sute de căruțe, în care se află îngrămădiți femei, copii, bătrâni, unii sănătoși, alții bolnavi, înșirate pe zeci de kilometri. Odată cu convoiul de care și căruțe înaintează pe drum ciurde de vite și turme de oi, stârnind un praf care poate fi văzut de la enorme distanțe. Este vorba deci de o masă fabuloasă a cărei scurgere a trebuit să dureze săptămâni, cu mari locuri de popas, cu surse de apă pentru adăpatul vitelor. O asemenea populație în mișcare aduce groaza pe unde trece, așa precum groază aduceau cu ei în calea lor cruciații când, trecând prin Europa către Bizanț, găseau porțile orașelor închise de teama jafului, a secătuirii proviziilor, a abuzurilor de tot felul, a molimelor pe

care le puteau aduce, a bolnavilor și morților pe care-i semănau în drum. Și iată că toată această mulțime înaintea fără să stingherească pe nimeni și fără a fi ea însăși stingherită, trece Dunărea – pe unde? –, taie câmpiile și pădurile Olteniei?, sau poate ale Munteniei?, nu știm!, trece apoi munții – prin ce trecători? Tăcere! și se răsfire în toată Transilvania, aducând cu ea înapoi limba latină românească, și toate denumirile apelor, munților, pe care nu le-au uitat de opt sute de ani! Și nimeni nu le aține calea, nici o armată, nici o populație, nici măcar un planton ungar de pază nu duce vestea puhoiului care se apropie, nici la Alba Iulia, nici la Cluj, nici la Alba Regală, și oamenii se așază, fiecare unde vrea, și ia cât pământ poate, fără ca nici un trimis judecătoresc să-l pună în stăpânire, să-i facă semn de hotar cu martori legiuți. Și nici o cancelarie, orășenească, cnezală, voievodală, regală, nici un cronicar, nici măcar un biet călugăr misionar, nimeni nu pomeneste de asemenea mișcare de exod și reexod. Ceea ce se susține nu mai este ipoteză istorică. E chiar umilitor să se combată asemenea teză de răstălmăcire și manevrare politică! E ca și cum în secolul nostru, când omul ajunge pe Lună și pe Marte, am debate sexul îngerilor!

VIII.

Cum să termin această tristă meditație? Dacă lucrurile urâte s-ar fi oprit odată cu sfârșitul primului război mondial și cu întregirea Țării, aș fi trecut peste vorbele lui Octavian Goga cum că: „O mână de prietenie nu se poate întinde peste cadavrul unui frate”, și mâna ar fi fost totuși întinsă. Dar lucrurile urâte nu se opresc. Atacurile împotriva României continuă pe doctrina „mileniului” devenită, dincolo de Tisa, parcă religie de stat. După cuvintele scriitorului-filozof Paul Auster, „obsesia mileniului” aparține creștinismului catolic european. „...*Si on est prié de commenter «le millénaire», ...le mot qui se présente sans cesse à moi est bloodshed (bain de sang)... la métaphysique de la violence: la guerre, la destruction de masse, le massacre des innocents*”.

Aș putea să aduc în dezbatere gânditori de seamă, pe Alexandru Papiu-Ilarian, pe suavul și uriașul suflet Aron Pumnul, cel care a împământenit în școlile românești de sub ocupația austro-ungară unitatea culturii românești înainte ca unitatea țării să fi fost făcută de istorie, personalitate atât de frumos reînviată de alt mare suflet care este profesorul Ilie Rad. Aș putea să-i aduc pe Hasdeu, Iorga, Eugen

Goga cu ale sale „Două Siberii” prin care a trecut – cea ungurească și cea rusească; i-aș putea invoca pe Dan Botta, Mircea Eliade, care ne-a lăsat acea vorbă teribilă asupra destinului poporului român care se desfășoară „sub teroarea istoriei”, ori pe Mircea Vulcănescu din: „Cuvinte pentru fratele rămas departe”. Firește, mi-ar sta alături argumentele lui Vasile Băncilă, și Cioran, și Steinhardt, și Titu Popescu...

Au trecut aproape 90 de ani de la terminarea primului război mondial și animozitățile vecinilor noștri continuă. Generație după generație, copiii din Ungaria sunt învățați că Transilvania le-a fost furată lor de către România. Și cresc în această obsesie revendicativă. Ei sunt învățați că până și masacrele din 1940-1944, făcute de gărzile horthyste, nu au fost făcute de unguri, ci de români; care și-ar fi ucis frații, părinții, mamele, copiii, că singuri și-ar fi dărâmat bisericile și ar dat foc caselor care au rămas în fotografiile vremii. Nu e vina lor că devenind maturi vor crede în ideologia întreținută de utopiști. Și vor alerga după himera milenarismului neputând citi istoria pe deasupra obsesiei. Căci milenarismul a fost adoptat ca tehnică educațională!

Este știut de toate Cancelariile că alipirea Transilvaniei la România a fost act de auto-proclamare, cu recunoaștere internațională. A fost o consecință a victoriei Aliaților, însă ponderea actului a stat în realitatea etniei, a culturii autohtone, a luptei seculare de eliberare națională. A fost victoria națiunii asupra dramaticelor capricii ale istoriei.

Nu se prea știe – și România nu se laudă pre-

cum, poate, că s-ar cădea – cu uriașele sacrificii de sânge și bravură plătite în greaua conflagrație europeană din 1914-1916-1918. Avem Jurnale de război ținute la zi de Mareșalul Averescu, de Nicolae Iorga, Colonelul Bărbieri, Gheorghe Brătianu, de Generalul Găvănescu, de Generalul Manolescu, de Constantin Kirițescu și mulți alții. S-au făcut nenumărate reconstituiri care au dus peste decenii imaginile marilor bătălii care, aici, au sprijinit fronturile din Apusul Europei.

Dar o imagine cu adevărat de lapidară sinteză a locului României alături de Aliați a fost văzută din zborul vulturului spre cunoașterea întregului continent de un istoric militar elvețian, și ceea ce scrie el ar trebui să fie bine cunoscut de cei care vorbesc despre țara noastră. „Armata Română – scrie el – era chemată să lupte pe cel mai întins front care sângera globul... pe un front de aproape 1.500 de kilometri, în timp ce întregul front francez avea 700 de kilometri și era apărat de 4 milioane de oameni, frontul italian lung de 600 de kilometri dispunea de un milion și jumătate de soldați, iar cel rus, aproximativ egal cu cel românesc, avea 4 milioane de luptători, în vreme ce armata operativă românească – la frontul de 1.500 de kilometri – nu avea decât 600.000 de oameni”. Și totuși – observă Mircea Vulcănescu în *„Războiul pentru întregirea neamului”* – intervenția României a descongestionat celelalte fronturi, atrăgând asupra ei totalitatea rezervelor inamicului... jertfa României fiind hotărâtoare asupra soartei războiului mondial”.

Au trecut anii. Propaganda ungurească a căș-

tigat teren. O întreagă „intelighenție” apuseană se înclină spre pledoariile revizionismului exaltat cu orice prilej internațional de către Ungaria – cum se vede și în Albumul „impecabil” editat la Augsburg.

Paul Valéry ne relatează o scenă tipică pentru citirea acestor sensibile conștiințe față de „drama Ungariei”. El ne povestește o întâlnire a pictorului Edgar Degas cu Clemanceau, la Operă, căruia (Degas) îi spune că în chiar acea zi fusese la Cameră și „Nu am putut, tot timpul dezbaterilor – zice Degas – să-mi desprind privirea de la ușa mică de pe laturi. Îmi închipuiam că pe acolo va intra țăranul de la Dunăre” (adică românul). La care Clemanceau îi zice:

– „Voyons, monsieur Degas, dar nu l-am fi lăsat să vorbească!”

Răspuns de o claritate străpezitoare. Nu l-ar fi lăsat să vorbească! Ce să caute în Parlamentul Franței un oarecare Badea Cârțan să spună durerea Țării lui? Noi stăm de vorbă cu oameni din altă clasă, avem aici pe *contele* Appony, pe *contele* Teleky, *baroni* cu duzinele. Un țăran de la Dunăre? Păi, cine-i el, domnule?

Să spun eu cine-i el! Plugar și universitar! Țăran și geniu! Soldat și general! Erou care moare apă-rând o apă, o țară, un continent. Un om care și-a învățat destinul sub teroarea istoriei. Un chinuit. Furat de țară, furat de sănătate, furat de muncă. Privește în jos dacă vrei să afli ce scrie în cartea sorții. Suferința e jos. Și unde-i suferință nu este dreptate. Râsul și paharul spart la masa petrecerilor mă crispează, cioburile lui îmi ard obrazul. Am învățat să-l citesc pe român în sate, în case de mari cărtu-

Ștefan J. Fay

rari, de la un mare senior, fiu de cioban din Casimcea, neam originar din Transilvania, sculptorul Ion Jalea, al cărui ucenic am fost preț de doi ani, locuind în casa lui, mâncând la masa lui. Erou al luptelor de la Mărășești și mare mutilat de război – mâna stângă îi fusese amputată în spitalul condus de Regina Maria, la Iași.

Pe când locuiam la dânsul, admirabila lui soție, voind să-i facă o surpriză, cumpărase, printr-o ocazie, un serviciu de tacâmuri din argint. Eram de față. Jalea s-a așezat, s-a uitat mirat la noua înfățișare a mesei, a luat furculița de argint în mână, a întors-o, a încercat să descifreze monograma deasupra căreia se afla o coroană, a pus furculița pe șervet și a zis, cu o abia bănuită ironie în glas:

„- Mie, Sabino, să-mi pui de-acu' lingură de lemn!”

Iată omul acestui pământ. Artist cu statui și monumente care împodobesc spre aducere aminte orașele țării noastre, de la Deva lui Decebal la Focșanii Unirii Principatelor, de la Constanța Arcașului odihnindu-se a veghe, la Bucureștii cu monumentul Eroilor Francezi; cu lucrări risipite în nenumărate muzee din țară și străinătate – la Paris, New-York, Bruxelles, Moscova. Prieten al Palatului Regal, invitat la recepții internaționale, semnatar al unor tratate ale țării... „Dar mie, Sabino, să-mi pui de-acu', lingură de lemn!”

*

Ce mă face să scriu aceste pagini, când știu

prea bine că vocea mea e prea mică în acest absurd proces care a și devenit secular, ca multe alte procese absurde din istoria lumii? Știu că, atunci când, într-o dispută, treci de-o parte, cealaltă te condamnă. Așa s-a întâmplat cu tatăl meu când, în 1920, deputat al secuilor în Parlamentul României întregite, a adus adeziunea acestora la Unire.

Și, totuși, nu poți sta nepăsător când adevărul îți este contestat și Țara lovită.

Am fost uluit când un domn din UDMR – inteligent, subtil și bun retor – s-a ridicat împotriva faptului că unii deputați amintesc de ororile comise în Transilvania, pe vremea ocupației horthyste, socotind că aceste treburi aparțin istoriei, adică trecutului, și nu au a mai fi pomenite sub cupola Parlamentului. Și, iată, dânsul ne întinde mâna a uitare! Generos și suav. Mână întinsă nu peste cadavrele fraților lui, ci peste dureroasa istorie a românilor.

Toate țările europene au trecut prin feudalism, unele prin colonialism – care este tot un feudalism extins peste granițe. Fiecare țară și-a trăit istoria cu bunul și răul din orânduire. Cele mai multe, sub presiunea vremurilor au ieșit din feudalism și din colonialism cucerind principii noi de guvernare statală și socială. Câteva, însă, au rămas ancorate în trecut plângându-și blazoanele și averile. Nu Anglia, de exemplu, care a știut să-și demonteze coloniile eliberându-le; nu Franța, care a ridicat mâna de pe Algeria – care și-a dobândit libertatea prin imensa tragedie încă nevindecată cu totul. Cioran nu are dreptate când crede că poporul român este supus umil destinului impus de străin. Are dreptate Mircea

Ștefan J. Fay

Eliade când zice că poporul român a trăit – și poate mai trăiește – sub teroarea nedreptății istoriei –, și Mircea Vulcănescu, citind în istoria românilor rezistența la teroare. Dar Cioran are dreptate când arată că, de-a lungul timpului, românii au vărsat prea mult sânge ca să-și apere autohtonía supra milenară. Istorie grea, saturată de lacrimi cât o mare, icoane ale martirilor în case și în biserici, melopee în *Carmen Miserabile!*

*

Câtă vreme creionam aceste gânduri, mă obseda întrebarea: *Cine cui îi este gazdă în Transilvania noastră?*

Întrebarea este doar retorică fiindcă, evident, unгурul a venit peste populația românească și nu peste cea ungurească.

Dar căutam o confirmare care să-mi vină de la începutul venirii unгурilor spre Transilvania, de care Albumul „impecabil” de la Augsburg zice că era pus-tie de români, și că aceștia „nu au fost printre po-poarele cucerite de unгурi, deoarece nu se aflau în Ardeal”.

Răspunsul la întrebarea mea se află într-unul din certificatele de naștere europeană ale unгурilor, scris de *Anonyme Bele Regis Notarii*, în celebra GESTA HUNGARORUM, adică: FAPTELE UNGURILOR, de secretarul anonim al Regelui Béla – la îndemână oricui, text latin și cel tradus de Profesorul Gheorghe Popa-Lisseanu, Capitolele XIX și XX:

XIX. Despre Ducele de Byhor

„Iar ducele Árpád, trecând câteva zile, după ce s'a sfătuit cu nobilii săi, a trimis soli la fortăreața Byhor, la ducele Menumorut, cerându-i ca din drepturile strămoșului său, regele Athyla, să-i cedeze pământul de la fluviul Someș, până la hotarul Nirului și până la poarta Mezesyna...”

Deci, – în Ardeal există un cnezat ori voievodat, condus de un duce – titlu identic cu al ducelui Árpád.

Deci, – în Ardeal există o fortăreață, adică un bastion militar de apărare statală.

Deci, – există o poartă la Mezesyna – adică loc de trecere sub pază grănicerească și de vamă.

XX. Cum s-au dus împotriva Byhorului

*„Trimișii lui Árpád însă, Usubuu și Veluc, au trecut fluviul Tisa la vadul Lucy. Și, după ce au pornit de aci, sosind în fortăreața Byhor, au salutat pe ducele Menumorout și i-au prezentat darurile pe cari îi le trimisese ducele lor. În urmă însă, comunicându-i solia ducelui Árpád, au pretins teritoriul pe care l-am numit mai sus. Iar ducele Menumorout i-a primit cu bunăvoință și încărcându-i cu diferite daruri, a treia zi le-a spus să se întorcă acasă. Totuși le-a dat răspunsul, zicându-le: «Spuneți lui Árpád, ducele Hungariei, domnului vostru. Datori îi suntem ca un amic unui amic, cu tot ce-i sunt necesare, **fîndcă e om străin** și duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut buneii voiițe a noastră nu i-l vom ceda niciodată, câtă vreme vom fi în viață... Noi însă, nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pământ nici cât un deget, deși a spus că are un drept asupra lui. Și vorbele lui nu ne*

tulbură inima că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Athyla, care se numea biciul lui Dumnezeu. Și chiar dacă acela a răpit prin violență această țară de la strămoșul meu, acum însă, grație stăpânului meu, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din mâinile mele”.

Deci, – *Árpád recunoaște ducatul lui Menumorout*, trimite solie cu daruri *ca de la suveran la suveran*, și-i cere un teritoriu pe care, *prin violență* – adică prin incursiune de jaf – Athyla l-a încălcat în Transilvania.

Știm că Athyla a făcut, cu hoarda lui, zeci de incursiuni de jaf fără ca pământurile călcate în Europa – Germania, Italia, Franța etc. – să fi intrat în componența „statului” său, stat vagabond, fără țară.

Este clar că teritoriul pe care-l pretinde Árpád n-a fost decât un teritoriu în plus în jafurile lui Athyla, ceea ce se vedește din chiar faptul că se află în stăpânirea lui Menumorout.

Este iarăși clar că Menumorout este ducele unui stat constituit – la fel ca alte cnezate și voievodate din Transilvania – dovedit prin alianța și protecția de care se bucură din partea împăratului Bizanțului.

*

Mă opresc. Tema trecuturilor noastre este ineputizabilă. Conflicte lungi, uneori prietenii adânci ne-au despărțit și ne-au legat. Biblioteci întregi ne stau la căpătâi. Dar, pentru ce mi-am propus în ultimul paragraf, las cititorului cinstea de a răspunde la întrebarea: Cine cui îi este gazdă?!

*

Contenciosul Româno-Ungar asupra Transilvaniei a fost închis de două războaie mondiale. Transilvania a fost așezată în granița națională a țării ei. Istoria Ungariei, istoria României au fost grele ca orice istorie. Căci istoria întotdeauna lovește, rănește, ucide, arde și dărâamnă. Și românii, și ungurii și-au ridicat durerile grele la icoana trecutului și se închină la ea neuitându-și sfinții. Țările noastre au ajuns să fie așa cum au fost secolar: vecine, nu una stăpână alteia.

Mai există gard să ne despartă? Mai există prag de netrecut? Putem trece acest prag, cu poarta prea adesea legată în lanțuri și sârmă ghimpată?

Da! Avem pe Continentul nostru modele grele, demne de urmat: Franța și Germania. Poporul francez și poporul german, după veacuri lungi de rivalitate – teritorială, economică, spirituală – au trecut pe sub același Arc de Triumf al mileniului trei!

Ca doi vecini de ogradă, îmbrăcați în straietele noastre naționale – mai frumoase ca oriunde în lume! – putem trece împreună, băieți și fete, femei și bărbați, sub același Arc de Triumf al Europei moderne. Aceasta este menirea noastră. Să luminăm acest colț de lume sărbătorind, în numele geniului atât de deosebit al națiunilor noastre, română și maghiară, gloriile spiritualității fiecăruia dintre noi, dăruindu-le lumii, cinstind împreună pe Eminescu alături de Madács, pe Bartók ală-

Ștefan J. Fay

turi de Enescu, pe Traian Vuia alături de Asboth Oscar, pe Octav Onicescu alături de Gábor Dénes, pe Szentgyörgyi alături de Ion Cantacuzino – și zeci încă, sute încă, figuri stelare care ne luminează destinele, pentru care nu există viză de trecere prin vamă.

Ștefan J. Fay

Un mileniu în 51 de ani

Stefan J. Fay